

سومین همایش بین‌المللی امام خمینی^(ره) و سیاست خارجی

اخلاق در روابط بین‌الملل

در تاریخ ۱۲ خرداد ۱۳۸۸، همزمان با بیستمین سالگرد ارتحال ملکوتی بنیانگذار جمهوری اسلامی ایران، همایشی یک روزه با عنوان امام خمینی(ره) و سیاست خارجی: اخلاق در روابط بین‌الملل با حضور اندیشمندان و صاحب‌نظران داخلی و خارجی از کشورهای روسیه، اندونزی، پاکستان، هند، عراق، بحرین، افغانستان، ارمنستان، آلمان و گرجستان برگزار شد. گزارش این همایش به این شرح است:

جلسه افتتاحیه با خوش‌آمدگویی دکتر موسوی مدیر کل دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی آغاز شد و دکتر آهنی معاونت آموزش و پژوهش وزارت امور خارجه طی سخنانی اظهار داشت: از ویژگی‌های مهم امام که جاذبه و اقبال وسیع مردم به ایشان را موجب گردید اخلاق‌مداری بود. از منظر امام اخلاق و سیاست همواره پیوندی ناگسستنی دارند و امام با اصالت به سیاست اخلاقی و دینی آن را جایگزین اخلاق سیاسی کردند. رویکرد امام در زمانی که اخلاق‌زدایی منشاء کسب قدرت در روابط بین‌المللی شده بود و نظام بین‌المللی از اخلاق تهی گردیده بود، بروز کرد. سپس همایش با سخنان آقای متکی، وزیر محترم امور خارجه که متن کامل آن در همین شماره منتشر گردیده است افتتاح گردید.

بعد از مراسم افتتاحیه، همایش با دو جلسه کارشناسی پی‌گرفته شد. اهم مطالب مطروحه در جلسه صبح به شرح زیر است:

حجت‌الاسلام دکتر احمدی به عنوان اولین سخنران بیان داشت: دید امام (ره) الهی بود و اگر اخلاق براساس این دید باشد که از خدا سرچشمه می‌گیرد باید همه انسان‌ها، حتی دشمنانمان را محترم بشماریم. امام با دید عرفانی و اخلاق اسلامی و نگاه غزالی‌واری که داشت حتی دشمن و کافر حربی را محترم می‌شمرد مگر اینکه از جانب آنان ظلمی وارد شده و یا جنگی صورت پذیرد. اگر جامعه بین‌الملل به اصل خود برگردد و به آنچه که کمونیسم در دنیا ایجاد کرد بی‌اعتنا شود، همان‌گونه که این اتفاق امروز افتاده است یعنی بعد از ۷۰ سال دین‌زدایی کمونیست‌ها، بشر فهمیده است که اشتباه کرده

و وحی آسمانی حقیقت دارد و معنای زندگی خداست، اخلاق و سیاست در فضای بین‌المللی دگرگون می‌شود. پس آقای آودی‌اف از روسیه اظهار داشت: اصل عدالت، اصل بسیار مهمی است که در تمام نظام جدید ایران پس از انقلاب استوار است و این اصل برگرفته از اندیشه امام می‌باشد. روسیه در حال حاضر از نظر فرهنگی مانند ایران زمان شاهنشاهی است و ما تلاش می‌کنیم با همکاری ایران اسلامی این فرهنگ را اصلاح کنیم. امام خمینی کوشش می‌کرد دنیا را به محلی آزاد به دور از جنگ و در راستای سعادت تبدیل کند. ایشان در وصیت‌نامه خود نیز نوشته که در زمین صلح و عدالت برقرار خواهد شد. این شعار برای تمام اهل جهان یک هدف مشترک است.

آقای دکتر اعلائی سخنران بعدی بود که نگاه امام در مدیریت جنگ را مورد بررسی قرار داد و گفت: امام به رزمندگان اسلام توجه می‌کردند تا به گونه ای عمل کنند که سربازان فریب خورده دشمن و آنهایی که به زور در اختیار ارتش بعث هستند کمتر آسیب ببینند. ایشان تلاش کردند فضای جنگ محدود به جبهه‌ها باشد و از این حوزه فراتر نرود؛ ولی صدام در تلاش برای توسعه و گسترش حوزه جنگ بود. رژیم بعث در طول جنگ به هیچ چیز پایبند نبود. ایران در طول جنگ به هیچ هواپیما و کشتی غیرنظامی حمله نکرد. در طول جنگ تحمیلی رزمندگان ایران به سلاح اخلاق، مهربانی و لطف و زیبایی مسلح بودند.

آخرین سخنران جلسه صبح آقای میثم‌السلیمان از بحرین بود. وی در سخنانی گفت: امام می‌خواست ملت‌ها در تصمیم‌گیری‌هایشان مستقل باشند. ایشان خواست که بگویند من متعلق به مستضعفان و محرومان جامعه هستم. امام همچنین در جنگ تحمیلی عراق علیه جمهوری

اسلامی ایران بر دفاع مقدس تأکید می‌کرد. امام خمینی همواره منافع نظام و کشور را مدنظر داشت در حالی که دولتمردان آمریکایی به دنبال منافع شخصی هستند. جمهوری اسلامی ایران همواره خواستار وحدت و یکپارچگی بین همه مسلمانان اعم از شیعه و سنی است. دوستی با ایران طرفداری از صلح و حق است.

در جلسه بعد از ظهر نیز تعدادی از کارشناسان و محققان ایرانی و خارجی به ایراد سخنرانی پرداختند که اهم مطالب ارائه شده به شرح زیر می‌باشد:

اولین سخنران آقای دکتر قادری از مؤسسه نشر آثار امام خمینی بود. وی در سخنانی گفت: اخلاق، حقوق و قانون سه مفهوم متباین هستند ولی باهم رابطه تنگاتنگ دارند. به همین جهت عده‌ای بر این عقیده‌اند که میزان اخلاقی بودن فرد و جامعه را با میزان پایبندی آنها به قانون می‌توان شناخت و حقوق افراد و جامعه در قانون مقررات تبلور می‌یابد. اخلاق گاه با قانون و حقوق موضوعه تعارض می‌یابد و در برخی موارد وقتی قوانین و مقررات نارسایی نشان می‌دهند، تمرکز بر روی اخلاق بیشتر می‌شود. لذا جهت گیری قوانین موضوعه به سوی اخلاق، موضوعیت بیشتر می‌یابد. کسانی که معتقدند بر نظام بین‌الملل آنارشیسم حکم می‌راند، نباید انتظار قانون‌مداری پایدار از آن داشته باشند و اگر قانون‌مداری را با اخلاقی بودن مترادف بگیریند، به تبع، توقع رفتار اخلاقی را امری مهم تصور خواهند کرد.

سپس حجت‌الاسلام مسجدجامعی اشاره داشتند که موضوعات ارزشی مطرح در نظام بین‌الملل، برآیند باورها و ارزش‌های مشترک و متفاوت همه ملل به قدر سعه وجودی و قدرت تأثیرگذاری آنها است. وقتی موضوعات مهم بین‌المللی رویکرد ارزشی به خود بگیرند و ادراک از منافع ملی، تا سطح مصالح بشری ارتقا یابند، گامی نسبتاً

بلند در جهت اخلاقی تر شدن روابط بین‌الملل برداشته شده است ولی این خوشبینی نباید به خوش خیالی بدل گردد و قانون‌گریزی‌هایی که تعداد آنها کم نیست و گاه به صورت نظریه‌های پر پیچ و خم طرح می‌گردند، مورد غفلت قرار گیرند.

امام یکی از موضوعاتی را که مورد تأکید قرار می‌دادند اصل بازگشت به خویشتن بود و یکی از دلایل رهبری بسیار محکم و قاطعانه ایشان داشتن چنین خصوصیتی بود. امام معتقد بودند بعضی از افراد غرب‌زده شده‌اند، لذا باید این ویژگی‌ها را کنار گذارده و به هویت مستقل خود برگردند. توصیه‌های ایشان متناسب با مخاطبانشان بود؛ هرگاه برای مخاطب مسلمان صحبت می‌کردند می‌گفتند به اسلام برگردید؛ اگر مخاطب دارای ادیان الهی دیگر بود می‌گفتند به دین خود برگرد و چنانچه مخاطب غیر از این دو گروه بود، توصیه می‌کردند به فرهنگ خود برگرد.

امام تعلقات دنیایی نداشتند و مطابق نظرات ایشان ما باید طبق دستورات خداوند زندگی کنیم، در غیر این صورت به نظر ایشان اخلاقیات جامعه به خطر خواهد افتاد و فساد ریشه خواهد دوانید.

امام خمینی ملت ایران را از استیلا نجات داد. امیدوارم ایده‌های ایشان رهنمای ما باشد و از معنویت ایشان در روابط بین‌الملل استفاده کرده و اصل اخلاقی را با دوری از تنگ‌نظری مدنظر قرار دهیم. امام خمینی جامعه جدیدی را بر اساس اصول اخلاقی و معنوی ایجاد کردند و برای اخلاقیات، واقعیت و عدالت اهمیت زیادی قائل بودند. ایشان بین واقعیات و ایده‌آل‌ها پل ایجاد کرده و در برابر آمریکا به صراحت ایستادند.

سخنران سوم آقای اکرم زکی قائم مقام سابق وزارت خارجه پاکستان بود. وی اظهار داشت: انقلاب

اسلامی ایران مهم‌تر از انقلاب کبیر فرانسه، انقلاب روسیه و انقلاب چین می‌باشد. اهداف انقلاب روسیه و فرانسه ایجاد تغییرات مادی در غرب بود اما انقلاب اسلامی ایران یک تمدن غیرغربی را ایجاد و مهمترین ویژگی‌های آن جنبه‌های معنوی و جهانی بودن پیامش بود.

سپس آقای لئون ملیک شاه نظریان از ارمنستان اظهار داشت: سیاست خارجی هر کشور بر چند عنصر، از جمله منافع تمدنی، ژئوپلیتیک، مذهبی، نژادی، اقتصادی و نظامی متکی می‌باشد. دولت با توجه به مجموعه همه این منافع سیاست خارجی خود را تدوین می‌کند و روابط با همسایگان و کشورهای دور را می‌سازد. در عین حال کشور تمایل به استقلال واقعی یعنی امکان حل مستقل مسائل سیاست داخلی و خارجی بدون دیکته نیروهای خارجی را دارد. عظمت و اهمیت انقلاب اسلامی سال ۱۹۷۹ در آن بود که به طور کامل با نظرات تمدنی مردم ایران مطابقت داشت. از این نظر با اطمینان می‌توانیم بگوییم که انقلاب سال ۱۹۷۹ اهمیت جهانی داشت، زیرا در تاریخ بشریت اولین انقلابی بود که جنبه سازنده داشت. یکی از اقدامات ایران در راستای آرام ساختن کشورهای شوروی سابق و برقراری روابط حسن همجواری مستقیم با آنها ارائه ابتکار ایجاد سازمان‌های غیرنظامی منطقه‌ای بود. در عین حال باید توجه کنیم که سیاست خارجی ایران که بر اسلام متکی است، در درجه اول از منافع ملی خود دفاع می‌کند. این منافع متکی بر تجربه هزار ساله حاکمیت ایرانی است که اعتقاد دارند اگر وضعیت در خانه همسایه آرام باشد ما می‌توانیم راحت به حیات خود ادامه دهیم.

سپس آقای پاک‌آئین اظهار داشت: اخلاق در حال حاضر بین رهبران سیاسی در عرصه نظام بین‌الملل جایی ندارد و این رهبران به اخلاق اعتقادی ندارند.

حضرت امام (ره) با الهام از آموزه‌های اسلامی در سال‌های پس از قیام در کنار درس‌های فقهی و دینی خود اخلاق سیاسی و ایستادگی در مقابل مستکبرین را تدریس می‌کردند. از دید امام سیاست خارجی صحنه تعامل آرمان‌گرایی و واقع‌گرایی است. در این نگاه سیاست خارجی آرمان‌گرا و واقع‌گرا چاره‌ای جز تلفیق ندارد. رمز صدور انقلاب اسلامی از دیدگاه امام تطبیق این مکتب با اخلاق‌گرایی و معرفی و ترویج ارزش‌های دینی و الهی بود.

در ادامه آقای وعد رعدالشیخلی از عراق گفت: امام معتقد بود که ارتباطاتی که مبنای دینی داشته باشند روابط عمیق‌تر و پایدارتری هستند. اجتناب از ابزار غیراخلاقی در رسیدن به اهداف از نظرات دیگر امام است و امام برای رسیدن به اهداف مشروع استفاده از هر ابزاری را مجاز نمی‌داند.

آقای نوید جمال از هند نیز شیوه امام در برخورد با ملل دیگر را صداقت، اخلاق و احترام دانست.

سپس آقای حسبی امیرالدین از اندونزی گفت: فلسفه اخلاقی در نزد امام از اهمیت بسیار بالایی برخوردار است. اخلاق امام به عنوان یک الگو و سرمشق بود که توانست فلسطین را به عنوان یک مسأله محوری برای جهان اسلام قرار دهد. جنایتکاران صهیونیست با اقدامات خود سعی داشتند تا مانع از صدور انقلاب اسلامی ایران به لبنان و فلسطین شوند، اما آنها به هدف خود نرسیدند و امام فلسطین را به عنوان آرمان مسلمین قرار دادند که هم اکنون نیز مسلمانان دنیا به دنبال این آرمان هستند. صهیونیست‌ها تلاش می‌کنند در مقابل آن بایستند و

تلاش برای ایجاد دو کشور در فلسطین مواضع لجوجانه‌ای است که آنها در مقابل مواضع منطقی امام در قبال فلسطین دارند.

سپس همایش با سخنرانی جناب آقای مصطفوی رئیس سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی خاتمه یافت. اهم مطالب مطروحه از طرف ایشان به شرح زیر است:

اخلاق مجموعه قواعدی است که رعایت آنها برای رسیدن به کمال لازم است. هیچ فرد منصفی نمی‌تواند اثر عمیق دین را در اخلاق انکار کند. اگرچه ریشه دین و اخلاق یکی نیست، ولی پاره‌ای از ارزش‌های اخلاقی در مذهب تثبیت شده است. این تثبیت پایداری و ماندگاری دین را تضمین کرده است. در فرهنگ سیاسی امروز نیز اخلاق بین‌المللی مجموعه قواعدی است که جهان بشریت به آن تمایل دارد. اخلاق بین‌المللی دولت‌ها را ملزم می‌سازد که به منظور حفظ مصالح و منافع مشترک، اخلاقی اندیشیده و عمل نمایند. در واقع سیاستمداران جهان امروز با این پرسش روبرو هستند که آیا بدون رعایت اخلاق، همزیستی اقوام، دولت‌ها و فرهنگ‌ها می‌تواند محقق شود؟ آیا بدون اخلاق، جهانی که در آن انسان‌ها بتوانند در حرمت، عدالت و صلح زندگی کنند و جهانی که در آن نعمت‌های زمینی عادلانه توزیع شود و تنش‌ها و درگیری‌ها با روح گفت و شنود و با نرم افزار عزم و آمادگی و تصمیم برای صلح برطرف گردد، می‌تواند ایجاد شود؟

بندرت دولتمردی می‌تواند حقیقت قدرت را در روابط بین‌الملل انکار کند، همچنان که کمتر سیاستمداری هر اندازه هم ماکیاولیست باشد می‌تواند مطلقاً نقش اخلاق را در این قلمرو نادیده بگیرد. سخن اساسی این است که قدرت و اخلاق در روابط بین‌الملل دو عامل غیر قابل تجزیه هستند و یک سیاستمدار باید هر دوی آنها را در

قلمرو فعالیت و مأموریت خود مدنظر داشته باشد. مواردی وجود دارد که دیپلمات‌های بد اخلاق روابط خوب بین دو کشور را به تیرگی کشانده‌اند. در طول تاریخ به تجربه ثابت شده است که دولتمردان و سیاستمداران بد اخلاق که چشمان خود را به روی تمام ارزش‌های متعالی و معنوی انسانی بسته‌اند در نهایت علاوه بر اینکه نام نیکی از خود برجای نگذاشته‌اند، باعث زیان، بی‌اعتباری و شکست کشورشان نیز شده‌اند.

اخلاق در شریعت اسلامی نیز دارای اهمیت فراوانی است و در قرآن کریم به آن توصیه‌های فراوانی شده است. توجه به معنویت و اخلاق در همه عرصه‌های زندگی ضروری است زیرا تمامی مشکلات بشریت از عدم توجه به اصول اخلاقی در تنظیم روابط خود با دیگران ناشی می‌شود.

نگاه حضرت امام خمینی(ره) به سیاست خارجی نیز یک نگاه اخلاقی و برگرفته از اعتقادات اسلامی است. براساس مبانی اخلاقی، سیاست خارجی امام بر حفظ صلح و امنیت بین‌المللی، عدم تجاوز به خاک کشورها، حسن

همجواری با همسایگان و تقویت همکاری با دولت‌ها بر مبنای احترام متقابل قرار داشت. از نگاه ایشان برای جلوگیری از جنگ، بحث تعالیم ادیان توحیدی باید مبنا قرار گیرد. این تعالیم می‌تواند اصول اخلاقی فراگیر دینی را تبیین کند و مبنایی جهت حفظ دوستی بین ملت‌ها باشد. براساس این رویکرد اخلاقی، اولویت اصلی در دیپلماسی امام خمینی(ره)، انجام مذاکره برای حل اختلاف با دشمنان قبل از استفاده از جنگ بوده است.

توصیه به دستگاه دیپلماسی برای حرکت در سیر الی الله نیز از رویکردهای اخلاقی امام راحل بود. امام حرکت در سیر الهی را به معنای گوشه نشینی و انزوا ندانسته و حرکت‌های سیاسی و اجتماعی مبتنی بر اصول اسلامی را همان حرکت در مسیر الهی دانسته و به همین دلیل به حفظ استقلال نظام نیز با همین دیدگاه معنوی معتقد بودند.

زهرا طاهری/مبین

مرکز مطالعات راهبردی